

SAVAŞIN VE ŞİDDETİN SOSYOLOJİSİ

SINIŞA MALEŞEVIĆ

Türkçesi: Suzan Sarı

HBCB

inceleme

Siniša Malešević: Galway'deki National University of Ireland, the School of Political Science and Sociology'de öğretim görevlisidir. Yayımladığı kitaplar *Identity as Ideology: Understanding Ethnicity and Nationalism* [İdeoloji olarak Kimlik: Etnisite ve Milliyetçiliği Anlamak] (2006), *The Sociology of Ethnicity* [Etnisitenin Sosyolojisi] (2004); ayrıca *Ernest Gellner and Contemporary Social Thought* [Ernest Geller ve Çağdaş Sosyal Düşünce] (Cambridge, 2007) kitabının editörlerinden biridir.

Suzan Sarı: 1981'de Rize'de doğdu. 2002'de İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Amerikan Kültürü ve Edebiyatı bölümünden mezun oldu. İngilizce Öğretmenliği yapmaktadır. İki çocuk annesidir. 2006'dan bu yana çeşitli, yerli ve yabancı yayınlarda edebiyat eleştirisi, modern/avangard sanat ve özellikle görsel ve deneysel şiir üzerine çeşitli yazı ve çevirileri yayımlandı. Basım ve dağıtımını kendisinin yaptığı üç şiir kitabı vardır, *Sans Eseri*, *Günaydın Kral* ve *Şiirler*. Wayne C. Booth'un *İroninin Retoriği* adlı kitabını Türkçeleştirdi.

SAVAŞIN VE ŞİDDETİN SOSYOLOJİSİ

SiniŐa MaleŐević

İngilizceden Çeviren:
Suzan Sarı

HECE YAYINLARI

Hece Yayınları: 480

İnceleme

Orijinal adı

The Sociology of War and Violence

©Hece Yayınları

Bu kitabın telif hakları Cambridge University Press'in yayın haklarının resmi temsilcisi Paul Dobson'dan alınmıştır. Çeviride kitabın 2012 baskısı esas alınmıştır.

Copyright© Siniša Malešević 2010

İngilizceden Çeviren

Suzan Sarı

Editör

Hayriye Ünal

Birinci Basım

Mart 2018

Kapak Tasarımı

www.sarakusta.com.tr

Teknik Hazırlık

www.hece.com.tr

ISBN: 978-605-9556-79-8

Baskı

www.ozyurtmatbaacilik.com

HECE Basın Yayın Reklamcılık San. Tic. Ltd. Şti.

Konur Sokak No: 39/1-2 Kızılay-Çankaya/Ankara Yazışma: P.K. 79 Yenişehir/

Ankara T: (0 312) 419 69 13 F: (0 312) 419 69 14

e-posta: hece@hece.com.tr

Sertifika No: 17672

İki vahŖi savaŖın ardından hayatta kalmayı baŖaran
büyükannem Vuka, ođullarım Alex ve Luka için, örgütlü
Ŗiddet belasını asla yaŖamamaları dileğiyle.

İÇİNDEKİLER

	<i>Teşekkür</i> / 11
	Giriş: savaş, şiddet ve toplum / 13
	Baskının kümülatif bürokratikleşmesi / 19
	Merkezkaçsal ideolojikleşme / 23
	Kitabın haritası / 28
I. KISIM KOLEKTİF ŞİDDET VE SOSYOLOJİK TEORİ	/ 32
1 Klasik sosyal düşüncede savaş ve şiddet	/ 35
	Giriş / 35
	“Kutsal üçlü” ve örgütlü şiddet / 36
	Durkheim: Pasifizm, savaş ve dayanışma / 39
	Marx: Kapitalizm ve devrimci şiddet / 42
	Weber: Şiddet yoluyla ussallaştırma / 46
Klasik toplumsal düşüncede savaş yanlısı gelenek	/ 51
	Alman savaş yanlısı devletçiliği / 52
Avustro-Amerikan grup mücadelesi paradigması	/ 58
	Alman sosyolojik liberteryanizmi / 63
	İtalyan elit teori / 66
	Anglo-Amerikan evrim teorisi / 69
	Franko-Alman şiddet metafiziği / 73
Savaş yanlısı düşüncenin çağımızla ilişkisi	/ 76
2 Çağdaş örgütlü şiddetin sosyolojisi	/ 83
	Giriş / 83
Şiddet ve savaşmanın kaynakları: biyoloji, akıl yoksa kültür mü?	/ 85
	Genetik savaşma tohumları mı? / 87
İktisadi insan [Homo economicus] ve şiddet çatışması	/ 94
	Savaş ve şiddetin kültürel temelleri / 103
Örgütsel materyalizm: savaş, şiddet ve devlet	/ 111
	Baskıdan ideolojiye / 124
	Sonuç / 132

II. KISIM ZAMAN VE MEKÂNDA SAVAŞ / 135

3 Moderniteden önce savaş ve şiddet / 137

Giriş / 137

Savaşmadan önce kolektif şiddet / 138

Antik dönemde savaş ve şiddet / 142

Ortaçağda savaş ve şiddet / 156

Erken modernitenin kurumsal tohumları:

Savaş, şiddet ve disiplinin doğuşu / 167

Sonuç / 177

4 Örgütlü şiddet ve modernite / 179

Giriş / 179

Modernite ve şiddet: ontolojik bir uyumsuzluk mu? / 180

Baskının kümülatif bürokratikleşmesi / 182

Baskının merkezkaçsal ideolojikleşmesi / 196

İdeoloji ve toplumsal örgütlenme arasında savaş ve şiddet / 212

Sonuç / 218

5 Toplumsal savaşma coğrafyaları / 221

Giriş / 221

Eski dünya / 223

Çin / 225

Hindistan / 231

Osmanlı İmparatorluğu / 236

Rusya / 240

Japonya / 244

Yeni dünya ve Sahra altı Afrikası / 248

Sonuç / 260

III. KISIM SAVAŞMA: FİKİRLER VE UYGULAMALAR / 263

6 Milliyetçilik ve savaş / 265

Giriş / 265

Savaşma ve grup homojenliği Natüralist yanılı / 266

Oluşumsal hile / 273

Millî “dayanışma”nın yapısal kökenleri / 282

Merkezkaçsal ideolojikleşme ve milliyetçilik /	283
Baskının kümülatif bürokratikleşmesi ve milliyetçilik /	290
Sonuç /	296
7 Savaş propagandası ve dayanışma /	297
Giriş /	297
Savaş propagandası /	299
Toplumsal kontrol /	299
Gerçek ve aldatma /	305
Savaş propagandasının demokratik kökeni /	311
Savaş propagandasının modernitesi /	317
Ölmek, öldürmek ve mikro düzeyde dayanışma /	324
Sonuç /	341
IV. KISIM SAVAŞ, ŞİDDET VE TOPLUMSAL AYRIMLAR /	343
8 Toplumsal tabakalaşma, savaşıma ve şiddet /	345
Giriş /	345
Kolektif şiddet olmadan tabakalaşmak mümkün müdür? /	346
Savaş ve şiddet yoluyla tabakalaşma /	352
Savaşma ve toplumsal tabakalaşmanın kökenleri /	367
Toplumsal hiyerarşileri meşrulaştırma /	384
Sonuç /	398
9 Savaşın cinsiyeti /	401
Giriş /	401
Muharebe doğuştan maskülen midir? /	402
Kültürel ilk bilgiler mi? /	414
Ataerkil miras mı? /	421
Cinsiyet, toplumsal örgüt ve ideoloji /	430
Savaş ve cinsiyet rollerinin kümülatif bürokratikleşmesi /	431
Savaş ve cinsiyet rollerinin merkezkaçsal ideolojikleşmesi /	440
Sonuç /	448

V. KISIM YIRMİ BİRİNCİ YÜZYILDA ÖRGÜTLÜ ŞİDDET / 449

10 Yeni savaşlar nedir? / 451

Giriş / 451

Yeni savaşlar paradigması / 452

Yeni savaşmanın sosyolojisi / 456

Ulus-devlet ve küreselleşme arasındaki savaşma / 463

Çağdaş savaşların hedefleri / 471

Hangisi eski, hangisi yeni? / 477

Sonuç / 480

KAYNAKÇA / 487

DİZİN / 514

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın tasarı halindeki bölümlerini okuyan ya da çeşitli konferans ve çalıştaylarda kitabın bazı parçalarını dinleyen meslektaşlarım John Breuilly, Stewart Clegg, Randall Collins, Brendan Flynn, John Hutchinson, Richard Jenkins, Krishan Kumar, Michael Mann, Niall O'Dochartaigh, John Rex, Kevin Ryan, Anthony D. Smith ve Gordana Uzelac'a destek ve önerileri için minnet borçluyum. Miguel Centeno, John A. Hall ve Stacey Scriver'a baskıdan önce kitabın tamamını okuyarak yaptıkları yorumlar ve teşvikleri ve Stacey'nin düzeltme aşamasındaki paha biçilemez yardımları için özel olarak teşekkür ediyorum. Cambridge University Press adına anonim okurların sunduğu öneriler için de ayrıca minnettirim.

1. ve 2. Bölümün bazı kısımları baskıdan önce tamamen farklı bir şekilde ortaya çıkmıştı ("Solidary Killers and Egoistic Pacifists: Violence, War and Social Action" [Zincirleme Katiller ve Egoist Pasifistler: Şiddet, Savaş ve Toplumsal Eylem], *Journal of Power*, 2008, 1 (2): 207-16; "Collective Violence and Power" [Kolektif Şiddet ve Güç], içinde, S. Clegg ve M. Haugaard (editörler), *Sage Handbook of Power*, London: Sage, 2009. ss. 274-90 ve 'How Pacifist were the Founding Fathers?' [Kurucu Babalar Ne Kadar Pasifistti?], *European Journal of Social Theory*, 2010, 13 (2)). 10. Bölüm aslen "The Sociology of New Wars: Assessing the Causes and Objectives of Contemporary Violent Conflicts" [Yeni Savaşların Sosyolojisi mi: Çağdaş Şiddet Çatışmalarındaki Neden ve Amaçlarının Değerlendirilmesi], *International Political Sociology*, 2008, 2(2): 97-112 olarak yayımlanan makalenin gözden geçirilmiş halidir. Bu yazılardan faydalanmama olanak sağlayan yayımcıya teşekkür ederim.

GİRİŞ: SAVAŞ, ŞİDDET VE TOPLUM

İnsanın şiddet ve savaşla ilişkisi karmaşık ve paradoksalıdır. Bir yanda insanlara fiziksel olarak zarar vermeye karşı gösterilen güçlü normatif yasaklara yansıyan ve bu doğrultuda dünyadaki bütün yasal sistemler tarafından desteklenen şiddet eylemlerinin neredeyse evrensel olarak lanetlenmesine şahit olurken diğer yanda şiddet imgesi ve araçlarıyla dolup taşan popüler kültürümüzü, romanları, tarih dersi kitaplarını, kitle iletişim araçlarını, sanatı, oyunları, çocuk oyuncaklarını ve birçok gündelik çıkış noktalarını görürüz. Akli başında hiçbir insanın diğer insanlara yönelik şiddeti açıkça savunmamasına rağmen ortada şiddet ve savaşma ile ilgili bariz ve yaygın bir cazibe ve hatta saplantı var. Son birkaç on yılda yayımlanan popüler ürünlere kısaca bir göz attığımızda şiddet hareketleri ve savaş kışkırtıcısı bireylerin portreleriyle ilgili kitap, belgesel ve filmlerle ilgili tükenmek bilmeyen bir açıklık olduğunu görebiliriz.¹ Her ne kadar Hitler ve Naziler hakkındaki film ve kitaplar hiçbir zaman yeterli olamayacakmış gibi görünse de Gandhi'nin ve Rahibe Theresa'nın eserleri ve kahramanlıkları çok dar

¹ Örneğin Gardner ve Resnick'in 1973 ve 1993 yılları arasında belli başlı ABD televizyon kanallarında yayımlanan 2000 programın yüzde 60'ından fazlasında şiddet eylemi ve yüzde 50'sinden fazlasında şiddete karşı başkarakterler olduğunu gösteren araştırması (1996).

bir kitlenin ilgisini çekebilmektedir. Barış ve kardeşçe sevgi herkesin paylaştığı idealler olsa da popüler dikkatin ve çekiciliğin odağında savaş ve şiddet vardır.

Bütün bunlar insanın ikiyüzlü bir yaratık olduğu ve medeni tavırlarının ve özgecil ahlakının altında akranlarını yaralamak için ilk fırsatta harekete geçmeyi kollayan bir canavarın uyuduğu anlamına gelebilir. Böyle bir görüş Machiavelli ve Hobbes'un ilk dönem eserlerinden çağdaş gerçekçi ve yeni-Darwinci yorumlamalara kadar 'insan doğası' üzerine yapılan çalışmalarda şu veya bu biçimde oldukça etkili olmuştur. Machiavelli'nin (1997 [1532]: 65) kelimeleriyle: "İnsanların genelde nankör ve döneke, sahtekâr, tehlikeden kaçınan ve kazanç arsız olduğu söylenebilir". Benzer şekilde Hobbes (1998 [1651]) gerçek "doğal durumumuz"un kazanç, güvenlik ve itibara ulaşmaya çalışan gaddar bir mücadeleyi içeren yaygın bir şiddetle karakterize edildiğini söyler, "her insanın her insana karşı savaşı".

İnsanın şiddet ve savaşla ilişkisiyle ilgili bu oldukça popüler anlayışa kökleri Rousseau, Kant ve Paine'e kadar giden ve son zamanlarda çatışma çözümleri ve barış çalışmaları gibi alanlarda belirleyici olan literatürde oldukça etkili başka bir görüş karşı çıkmıştır. Bu bakış açısı insanın esasen barışçıl, mantıklı, şefkatli ve yardımsever olduğu ve özel mülkiyet, sınıf ayrımları, kurumsal açgözlülük ve benzer "toplumsal rahatsızlıklar"ın etkisi altında vahşileştiği önerisinden ortaya çıkar. Rousseau bu konuyu şöyle ifade eder (2004 [1755]: 27): "Bir parça toprak üzerinde çit kuran ilk insan 'burası benim' dedi ve buna inanacak düzeyde naif insanlar buldu, yani sivil toplumun gerçek kurucusu bu insandır. Şu ana kadar hiç kimse kazıkları çıkartarak veya hendekleri doldurarak ve bir yandan da yanındakilere 'bu düzenbazı dinlerken dikkat edin; dünyanın meyvelerinin bize ait olduğunu ve dünyanın kendisinin kimseye ait

olmadığını bir kez unutursanız işiniz bitmiş demektir' diye seslenerek insanlığı suçlardan, savaşlardan ve cinayetlerden, vahşetlerden ve talihsizliklerden kurtaramamıştır.”

Bubiririyle tamamen zıt iki perspektiften biri Hobbes'un deyişiyile kurtlar gibi, her insanın bir diğerini avladığı, güvensizliğin ve şiddetin egoist evreninde yaşadığımızı ya da doğal halimizin yoğun dayanışma, diğerkâmlık ve barışın karakterize ettiği uyumlu toplu bir yaşam olduğunu varsayar. İlk bakış açısına göre toplum hepimizin içindeki canavarı etkisiz hale getiren düzenin dışsal garantörüdür; ikinci bakış açısından modern toplum insan doğasındaki temel iyiliğin yozlaşmasının sorumlusudur.

Birbiriyle çelişen bu iki tavır son üç yüzyıl boyunca çok ilgi çekmiş olsa da insanın savaş ve şiddetle ilişkisini sosyolojik olarak tam anlamıyla açıklayamamıştır. İnsan şiddetinin çoğu doğuştan gelen biyolojik veya psikolojik bir kendini koruma refleksi veya politik bir bireysel kazanım aracından çok karakteristik olarak oldukça toplumsaldır. Toplumsal olması otomatikman uyum ve barışa yönelik kendiliğinden bir eğilimi olduğu anlamına gelmez. Tersine bizi hem şefkatli özgeciler hem de coşkulu katiller yapan toplumsallığımızdır, bireyselliğimiz değil. Son dönemde yapılan deneysel bir araştırma (Holmes 1985; Grossman 1996; Bourke 2000; Collins 2008) şiddet eylemlerinde bireyler olarak bilhassa başarılı olmadığımızı, popüler temsilin aksine şiddet içeren bireysel davranışların oldukça büyük bir kısmının yetersizlikle ve tertipsizlikle karakterize olduğunu ve çok kısa bir geçmişe sahip olduğunu açıkça göstermiştir (bkz 8. Bölüm). Collins'in (2008: 14) işaret ettiği gibi küçük gruplar arasındaki ciddi kavgaların çoğunluğu birden gelişen kabadayılık ve tek yumruklu olaylardan fazlası değildir: "O. K. Corral'ın 1881'de Tombstone, Arizona'daki fiilî silahlı çatışması otuz saniyeden kısa sürmesine rağmen filmin yedi